

χίας οἱ μὴδ' ἔχουσ· ἡσυχίας εἰδότες, μὴδ' ἀπὸ πείρας, ἀλλ' ἀπὸ λογολεσχίας νοουθετοῦντες, ἀθετεῖν καὶ μεταδιδάσκειν, καὶ ἐξουθενεῖν περιῶνται, πρὸς οὐδὲν χρήσιμον τῶν ἀκούοντων· ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἔστιν οἷς αὐτοπροσώπως ὠμιλήσαμεν, καὶ διδασκάλοι; ἐχρησάμεθα. Πῶς οὖν τούτους παρ' οὐδὲν θέμενοι, τοὺς καὶ πείρα, καὶ χάριτι δεδιδαγμένους, τοῖς ἀπὸ τύφου καὶ λογομαχίας ἐπὶ τὸ διδάσκειν χωρήσασιν εἰξωμεν; Οὐκ ἔσται τοῦτο, οὐκ ἔσται. Καὶ σὺ τοίνυν τοὺς τοιούτους ἀποτρέπου, μετὰ τοῦ Δαβὶδ συνετῶς σεαυτῷ προσλαλῶν· « Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ἔνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ, » σαυτὸν τε πειθήνιον παρέχων τοῖς Πατράτιν, ἄκουε, πῶς εἰσω πέμπειν αἰετὸν νοῦν προτρέπονται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΠΕΡΙ

ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΚΑὶ ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΟΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Γ'.

EJUSDEM GREGORII

DE ORATIONE ET PURITATE CORDIS

CAPITA TRIA.

α'. Ἐπειδὴ τὸ θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ, καὶ ἔλεος αὐτόχρημα, καὶ ἄβυσσος χρηστότητος, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἀβύσσου ταύτης περιληπτικὸν, ὡς ὑπερέχον παντός τε ὀνόματος ὀνομαζομένου, καὶ νοουμένου πράγματος· τῇ πρὸς αὐτὸ ἐνώσει μόνῃ, τύχοι ἄν τις τοῦ ἐλέους· ἐνοῦται δέ τις τούτῳ, τῇ κοινωνίᾳ, κατὰ τὸ ἐγγιγοῦν, τῶν ὁμοίων ἀρετῶν, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν πρὸς τὸν θεὸν δεησεώς τε καὶ ἐνώσεως. Ἄλλ' ἡ μὲν δι' ἀρετῶν κοινωνία, δι' ὁμοιότητα, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θεοῦ ἐπιτηδειον τὴν σπουδαῖον πέφυκε κατασκευάζειν, οὐ μέντοι καὶ ἐνοῦν· ἡ δὲ τῆς εὐχῆς δύναμις, αὐτὴν ἐρουργεῖ, καὶ τελεσιουργεῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον ἀνάτασιν τε καὶ ἐνωσιν, σύνδεσμος οὖσα τῶν λογικῶν πρὸς τὸν κτίσαντα κτισμάτων· ὅταν μέντοι τῶν παθῶν καὶ λογισμῶν δι' ἐμπύρου κατανώξεως ὑπεράναθῃ τὰ τῆς εὐχῆς. Τῷ γὰρ ἐμπαθεῖ νόῳ ἐνωθῆναι τὸν θεόν, ἀδύνατον. Ὡσθ' ὁ νοῦς μέχρις ἂν τοιοῦτος ἢ εὐχόμενος, οὐδὲ τοῦ ἐλέους ἔτυχε· καθάσιν δὲ τῶν λογισμῶν ἀνανεύειν δύναται, κατὰ τὸσοῦτον καὶ τοῦ πένθους γίνεται. Ἀναλόγως δὲ τῷ πένθει, καὶ τοῦ ἐλέους τῆς παρακλήσεως μεταλαγχάνει· κὰν τούτοις ἐγγρονίσας μετὰ ταπεινώσεως, καὶ τὸ παθητικὸν ἅπαν μετασκευάζει τῆς ψυχῆς.

β'. Ὅταν τὸ ἐνιαῖον τοῦ νοῦ γένηται τρισσόν, μέλων ἐνιαῖον, τότε συνάπτεται τῇ θεολογικῇ τριαδικῇ μοναδί; πᾶσαν ἀποκλείσαν πλάνης εἰσόδον καὶ ὑπεράνω καθεστῆς σαρκὸς, καὶ κόσμου, καὶ κοσμοκράτορος. Καὶ οὕτω τῆς ἐξ αὐτῶν λαβῆς διαφυγῆν παν-

B 1. Quia Deus est ipsa bonitas, et ipsa misericordia, et abyssus benignitatis, vel potius abyssum hanc comprehendit, quia superat omne nomen quod nominari et omnem rem quæ intelligi potest, sola cum eo unione misericordiam aliquis consequitur: conjungitur autem cum eo aliquis similitum virtutum consortio, quantum capax est, et precibus divinam orationem et communionem, participando. Atqui communitas quæ est per virtutum similitudinem, asceten aptum efficere potest recipiendæ unioni divinæ, non vero eum unire; at orationis efficacia sacra et perfecta operatur hominis ad Deum elevationem atque unionem, rationales creaturas ad Creatorem devinciens, postquam passiones ac cogitationes malas fervida compunctione superavit oratio. Namque dedito cupiditatibus animo conjungi Deus nequit. Itaque misericordiam non consequitur mens, quin tali vacet orationi; sed quantum passiones respicere potest, tantum contritionem acquirit; et pro ratione contritionis, misericordie sortitur solatium, et non nisi cum in his perseveravit, totam quoque transformat animæ concupiscentiam.

2. Cum unitas mentis facta est trina, una simul remanens, tunc supreme conjungitur Trinitatis unitati, omnemque recludit errori viam, et superior fit carne, et mundi principe. Et ita omnes ex his subortas mali occasiones fugiens; in seipsa et in

Deo manet, internum combibens spiritualis exsultationis fontem, donec sic una fiat. Fit autem una simul et trina mens, se ad seipsam convertendo et per se ad Deum ascendendo. At conversio mentis ad seipsam est sui custodia; ejus autem ad Deum ascensus originem ducit ab oratione, et oratione quidem qua in se reflectitur, vel qua interdum a seipsa exit, quod est difficilius. Si quis autem purificetur hac mentis reflexione et elevatione ad Deum, vi valida proprii divitias animi stringens, intellectu ad Deum accedit, et ineffabilia dona percipit, et sensu mentali cognoscit quam suavis sit Dominus, sicut dicit Psalmista ¹⁶: « Gostate et videte quoniam suavis est Dominus. » Invenire igitur mentem quæ trina sit ac simul una maneat et conservetur, et in hac custodia oret, non est admodum difficile; sed diu perseverare in hoc statu ineffabilia dona largiente, est difficillimum. Omnis enim alius virtutis labor, huic comparatus, parvus est et facile tolerabilis. Ideo multi orationis virtuti ob ejus angustiam renuntiantes, latitudinem charismatem haud consequuntur; sed eos qui perseverant, majores Dei gratiæ manent, quæ gravia patienter ferentes, cum gaudio ad perfectiora progrediuntur, difficilia reddentes facilliora, et animæ nostræ angelicam, ut ita dixerim, dantes aptitudinem supernaturales participandi vires, juxta illud Prophetæ oraculum: « Qui sperant, assumentes pennas, mutabunt fortitudinem ¹⁸. »

ἐντιθεῖσαι ἐπιτηδειότητα, τὴν ἡμῶν φύσιν τοῖς ὑπὲρ τοῦ προφήτου, ὅτι « Οἱ ὑπομένοντες πετεροφυλάσουσιν, ἀλλάξουσιν ἰσχύιν. »

5. Mens dicitur et mentis operatio constare in ideis ac cogitationibus; et mens est etiam has operans virtutes, quæ et cor dicitur a Scriptura. Secundum hanc congruentissimam facultatum mentis nostræ divisionem, pars rationalis est operatio mentis in ratiociniis seu cogitationibus consistens, quæ sunt in oratione, præsertim soliloquiis. Et quidem mens facile purificatur; at generans cogitationes potentia mundari nequit, nisi et aliæ omnes purgentur animæ vires. Namque anima est una res multis prædita facultatibus: tota igitur maculatur, a qualibet potentiarnm ejus inoriatur malum, et universæ in unam coalescunt ob unitatem animæ. Quia vero unaquæque facultas diversam habet operationem, potest interdum diligentia quamcumque mundari ad tempus operationem, at non ideo pura erit ipsa potentia, quæ potius munda est vel immunda quatenus cum aliis communicat. Propterea qui orationis studio mundavit operationem mentis, et cui ad mensuram affulget vel scientiæ lux vel intellectualis illustratio, si se ideo purum esse arbitretur, errat, et seipsum decipit, et sua superbia illi qui fallere semper molitur, latam aperit contra se januam. Si vero sciens propriam immunditiam, non superbiat modica illa purgatione, hæc ei prodest, et aliam animæ

Ἀτάπατιν, ἐν ἑαυτῷ ἔστι, καὶ τῷ Θεῷ, τῆς πηγαζούσης ἐνδοθεὶν πνευματικῆς ἀγαλλιᾶσως καταπολαῦον, μέχρις ἂν τοιοῦτον ᾖ. Γίνεται δὲ τὸ ἐνιαίον τοῦ νοῦ τρισσὸν μένον ἐνιαίον ἐν τῇ πρὸς ἑαυτὴν στροφῇ, καὶ τῇ δι' ἑαυτοῦ πρὸς Θεὸν ἀνοδίῳ. Ἦ δὲ πρὸς ἑαυτὴν στροφή τοῦ νοῦ, ἑαυτοῦ τήρησις ἔστιν, ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνοδος αὐτοῦ, δι' εὐχῆς μὲν ἐνεργεῖται τιναρχῆν, εὐχῆς δὲ συνεπτυγμένης, ἔστι δ' ὅτε καὶ διεξοδικωτέρας, ὃ καὶ ἐργωδέστερον. Ἄν δὲ διακατεργῆ τις ἐν τῇ τοῦ νοῦ ταύτῃ συνελίξει, καὶ τῇ πρὸς τὸ Θεῖον ἀνατάσει, βίᾳ ἰσχυρᾷ τὸ πολυπύρευτον τῆς διανοίας ἀγγὸν τῆς οἰκείας, νοερῶς πλησιάζει τῷ Θεῷ, καὶ τυγχάνει τῶν ὁβρήτιων, καὶ γεύεται τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ αἰσθήσει νοερᾷ γινώσκει, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος, καθάπερ καὶ ὁ Ψαλμοδός φησι: « Γεύσαθε, καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος. » Τὸ μὲν οὖν τρισσὸν εὑρεῖν τὴν νοῦν, τὴν αὐτὴν ὄντα μόνον τηροῦντα καὶ τηρούμενον, καὶ εὐχόμενον ἐν τῇ τηρήσει, οὐ λίαν ἴσως δυσχερές, τὸ δὲ μακρὸν χρόνον ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει καρτερῆσαι τῇ γεννητικῇ τῶν ἀποβρήτων, δυσχερέστατον ὡς μάλιστα. Πᾶς γὰρ πόνος ἀλλῆς ἀρετῆς, μικρῆς, καὶ φορητότατος συγκρινόμενος πρὸς τοῦτον. Διὸ καὶ πολλὰ πρὸς τὸ τῆς εὐχτικῆς ἀρετῆς ἐστενωμένον ἀπειπόντες, τοῦ πλάτους τῶν χαρισμάτων οὐκ ἐπιτυγχάνουσιν, ἀλλὰ τοὺς ὑπομένοντας, μείζους ἀντιλήψεις θεῖαι ὑποδέχονται, καὶ διαδυστάζουσαι καὶ ὑπανέχουσαι, μεθ' ἡδονῆς ἐπὶ τὰ πρόσω προδιθάζουσιν, ἀνυσιμωτέραν τὴν δυσάνυστον ποιοῦσαι, καὶ ἀγγελικὴν, ὡς εἰπεῖν, φύσιν ὁμιλεῖν ἐνδυναμοῦσι κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ ἀλλάξουσιν ἰσχύιν. »

γ'. Νοῦς λέγεται καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια ἐν λογισμοῖς σφισταμένη, καὶ νοήματα: νοῦς ἔστι καὶ ἡ ἐνεργοῦσα ταῦτα δύναμις, ἥτις καὶ καρδία καλεῖται παρὰ τῆς Γραφῆς. Καθ' ἣν κυριωτάτην οὖσαν τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων, λογικὴ ἔστιν ἡ ἐν ἡμῖν ψυχὴ, ἡγουσα ἐν λογισμοῖς ἐνέργεια τοῦ νοῦ, τοῖς σχολάσαι ἐν προσευχῇ, καὶ μάλιστα μονολογίστῳ, καθίσταται, καὶ καθαίρεται: ῥαδίως, ἡ δὲ γεννώσα ταύτην δύναμις, οὐκ ἂν καθαρθεῖ, εἰ μὴ καὶ αἱ ἄλλαι τῆς ψυχῆς δυνάμεις πᾶσαι: καὶ γὰρ ἐν ἑστὶ πολυδύναμον πρᾶγμα ἡ ψυχὴ: μόλυνεται τοίνυν ὅλη, κακίας ἐργαγεννημένης ἀφ' ἡστινισσοῦν τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων, καὶ κοινωνοῦσι πᾶσαι τῆς μιᾶς τῷ ἐνιαίῳ τῆς ψυχῆς. Ἐπεὶ δὲ ἐκάστη τῶν δυνάμεων διάφορον παρέχει τὴν ἐνέργειαν, ἐνὶ δι' ἐπιμελείας μίαν ἡντινασοῦν καθαρθεῖν: πρὸς καιρὸν ἐνέργειαν: ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ δύναμις ἔσται καθαρὰ: κοινωνοῦσα γὰρ ταῖς ἄλλαις, μᾶλλον ἂν εἴη ἀκάθαρτος, ἢ καθαρὰ. Διὸ, ὁ διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν ἐπιμελείας καθάρας τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ, καὶ φωτισθεῖς μετρίως, ἢ φωτὶ γνώσεως, ἢ καὶ νοερᾷ ἐλλάμψει: ἂν μὲν διὰ τοῦτο καθαροῦ ἐαυτὸν λογίσσεται, πλανᾶται ἑαυτοῦ καταψευδόμενος, καὶ διὰ τῆς οἰήσεως, τῷ πλανᾶν καὶ ἐπιχειροῦντι θύραν ἀνοίγῃσι καθ' ἑαυτοῦ μεγάλην. Ἄν ἔξ εἰδῶς τὴν οἰκείαν καρδικὴν ἀκαθαρσίαν, μὴ ἐπαρθεῖ τῇ μετρίῳ

¹⁶ Ps. I. xxxiii, 9. ¹⁸ Isa. xl, 51.

ἐκείνη καθαρότητι, βοηθῶν χρώμενος αὐτῇ, καὶ τῶν ἄλλων τῆς ψυχῆς δυνάμεων τὴν ἀκαθαρσίαν καθαρῶτερον ὄρῃ, καὶ προκόπτει εἰς ταπεινώσιν, καὶ προστίθεται τῷ πένθει, καὶ καταλλήλους ἐφουρίσκει θεραπείας ἐκάστη δυνάμει τῆς ψυχῆς· πράξει μὲν τὸ πρακτικόν, γνώσει δὲ τὸ γνωστικόν, προσευχῇ δὲ τὸ θεωρητικόν καθαίρων ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τούτων, εἰς τὴν τῆς καρδίας, καὶ τοῦ νοῦ τελείαν, καὶ ἀληθῆ, καὶ μονιμωτάτην φθάνει καθαρότητα. ἥτις οὐκ ἂν γένοιτό ποτέ τι, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐν πράξει τελειώσεως, καὶ τῆς ἐπιμόνου τριβῆς, θεωρίας τε καὶ τῆς ἐν θεωρίᾳ προσευχῆς.

A virtutum purificatam videt immunditiam, et proficit in humilitate, et in contritione crescit, et remedia invenit cuique animæ facultati congrua, praxi practicam, scientia intellectualem, et oratione contemplativam sui partem purgans; atque per hæc ad cordis et intellectus perfectam veramque ac firmissimam pervenit munditiam, quam nemo nunquam adipiscitur nisi perfectione operum, et contritione perpetua, contemplationeque et contemplativa oratione.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΕΦΑΛΙΑ ΦΥΣΙΚΑ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ,

ΜΟΡΑΛΙΚΑ ΤΕ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΝ

EJUSDEM GREGORII

THESSALONICENSIS

PHYSICA, THEOLOGICA, MORALIA ET PRACTICA CAPITA CL.

α'. Ἦρχθαι τὸν κόσμον, καὶ ἡ φύσις διδάσκει, καὶ ἡ ἱστορία πιστοῦται· καὶ τῶν τεχνῶν αἱ εὐρέσεις, καὶ τῶν νόμων αἱ θέσεις, καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χρήσεις ἐναργῶς παρίστανται. Σχεδὸν γὰρ τεχνῶν ἀπασῶν ἴσμεν τοὺς εὐρετάς, καὶ τοὺς νομοθέτας τῶν νόμων, καὶ τοὺς τὴν ἀρχὴν κεχρημένους ταῖς πολιτείαις, ἔτι γε μὴν καὶ τῶν συγγραφεύων περὶ οὗτου δήποτε τὴν ἀρχὴν ἀπάντων, καὶ οὐδένα τούτων ἐρωῖμεν ὑπερβαίνοντα τὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ χρόνου γένεσιν, ἣν ἱστορήσεν ὁ Μωϋσῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ Μωϋσῆς, ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ κόσμου γένεσεως συγγραφεύμενος, διὰ τοσούτων ἔργων καὶ λόγων ἐξικισίων ἀναντιβρήτους παρίσχετο πίστει τῆς καθ' ἑαυτὸν ἀληθείας, ὡς σχεδὸν ἅπαν γένος ἀνθρώπων καταπειθῆς ἐξαιρεγᾶσθαι, καὶ καταγελᾶν ἀναπεισάσαι τῶν πάντων σοφισαμένων. Ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ κόσμου ταύτου φύσις, ἀεὶ προσφάτου τῆς καθ' ἑκάστον ἀρχῆς δεομένη, καὶ χωρὶς αὐτῆς μηδαμῇ συνίστασθαι δυναμένη, τὴν πρώτην ἑαυτῆς, ἥτις οὐκ ἐξ ἄλλης ἦν, ἀρχὴν, δι' αὐτῶν παρίστησι τῶν πραγμάτων.

β'. Οὐκ ἦρχθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τέλος ἔξειν τὸν κόσμον, ἡ μὲν φύσις αὐτοῦ τῶν ἐνδεχομένων εἶναι παρίστανται· οἶον ἐκ κατὰ μέρη διηγετικῶς τελευτῶσα. Βιβλικῶν δὲ καὶ ἀναντιβρήτων παρέχει τὴν πίστιν ἡ προφητεία τῶν τε ἄλλων ἐνθέων, καὶ Χριστοῦ τοῦ

1. Incepisse mundum, et natura docet, et historia affirmat, et artium inventiones, et institutiones legum, et imperiorum constitutiones clare testantur. Nam fere omnes novimus inventores artium, et legum conditores, et primos regnorum institutores, et initium omnium qui de quacunque re scripserunt, et horum neminem videmus qui præcedat mundi et temporis exordium a Moyse assignatum. Et ipse Moses, qui primam mundi originem descripsit, tam multis operibus et sermonibus extraordinariis indubia tradidit suæ veracitatis argumenta, ut fere universum genus hominum ad sibi credendum et ad ridendum suos contradictores incitarit. Quia autem ea est mundi hujus natura ut quodcumque aliam semper requirat causam, et sine causa nihil prorsus existere possit, ex ipsis rebus patet primam illius fuisse causam, quæ ipsa non fuerit ex alia causa.

2. Non incepisse tantummodo, sed et finem habiturum esse mundum, ostendit ipsamet rerum in eo contentarum natura; quæ quodammodo per partes jugiter finitur. Cui rei indubiam quoque præbent fidem, et aliorum sacrorum verba scripto-